

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Alfredo Poggi: Morale e diritto nella dottrina kantiana

(άνατειχίση παραπομπής ἐκ τῆς Riv. Intern. d. Fil. d. Diritto XII σελ. 385-394).

Ο A. Poggi ἐνεφανίσθη, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ ἐπιστημονικοῦ του σπουδῶν ἡρέυνητὴς τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Kant. "Ηδη ἀπὸ τοῦ 1904 εἶχε δημοσιεύσει ἐν Παλέρμῳ διατριβὴν Kant e il socialismo γῆτις ἡρεύνα τὴν σχέσιν τῆς ἡθικῆς τοῦ Kant καὶ τῆς ἡθικῆς γῆτις, παρὰ τὴν κράτεσσαν γνώμην μεταξὺ τῶν ἔρμηνευτῶν τοῦ μαρξισμοῦ, δύναται νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν ἔργων τοῦ ἴδιου τοῦ Marx. Κατέληγε δὲ ἡ διατριβὴ αὕτη εἰς τὴν δυνατότητα τῆς συνδέσεως τῶν δύο τούτων ἡθικῶν. Εὐρυτέρα ἀνάλυσις τῆς ἔργασίας ταύτης εὑρηταὶ ἐν τῷ γνωστῷ ἔργῳ τοῦ Vorländer Kant u. Marx, 1926, σελ. 225 κ. ἐ· δὲ καὶ σελ. 271 κ. ἐ.

Ἐπ' ἐσγάτων ὁ Poggi ἐπανήλθε ἐπὶ τοῦ προβλήματος τῆς καντικῆς ἡθικῆς διὰ νὰ τονίσῃ οὐσιώδη τινὰ σημεῖα πολλάκις παρερμηνεύεντα καὶ εἰς τὰ ὅποια ἡ διθεῖσα παρ' αὐτοῦ λύσις, εἶναι σύμφωνος καὶ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ γράφοντος. Κυρίως θέγει τὸ ἡθικὸν πρόβλημα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς σχέσεως τῆς ἡθικῆς πρὸς τὸ δίκαιον. Τονίζει τὴν ὑπερβατικὴν φύσιν τῆς ἴδεας τῆς ἐλευθερίας, ὥφ' ἦν συνδέονται δίκαιον καὶ ἡθική καὶ ἐπίσης τὴν δεοντολογικὴν φύσιν τῆς ἴδεας ταύτης. Πρόκειται περὶ σκέψεων αἵτινες ἀνευ δυτικολίας προκύπτουν ἐκ τοῦ ἔργου τοῦ Kant καὶ ἴδια ἐκ τῶν πολλῶν χωρίων ἀτιγναός Poggi ἀγαφέει, ἀλλ' αἱ ὅποιαι φαίνεται ὅτι ἔχουν ἐν Ἰταλίᾳ, ὅπως καὶ παρ' ἡμῖν, τοὺς παρερμηνευτάς των.

Περαιτέρω διαγράφει ὁ συγγράφενς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐξαναγκασμοῦ παρὰ Kant, γῆτις καὶ ἐν τῇ συνδέσει τῆς πρὸς τὴν ἴδεαν τῆς ἐλευθερίας προσλαμβάνει τὴν ἔννοιαν τοῦ «αὐτεξαναγκασμοῦ», τοῦ θεληματικῶς ἐπιβαλλομένου ἐξαναγκασμοῦ. Θεωρῶ δτι μόνον ἐκ τῆς βάσεως ταύτης δύναται νὰ δικαιολογηθῇ ὁ ἐξαναγκαστικὸς χαρακτὴρ τῶν κανόνων δικαίου. Τέλος ὁ Poggi ἐφελκύει τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ ἄλλης δύψεως τῆς σχέσεως ἡθικῆς καὶ δικαίου. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Solari (Scienza e metafisica del diritto in Kant ἐν Atti della R. Acad. d. Scienze di Torino Vol. LXI 1926 σελ. 623) ὑποστηρίζει τὸν ἡθικὸν χαρακτῆρα τῆς δικαιικῆς πράξεως. Δὲν μένει ἔξω τῆς ἡθικῆς ὁ κατὰ δίκαιον πράττων, ἀλλὰ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ δίκαιον πράττειν εἴναι

ήδη ηθική πρᾶξις. Μόνον ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὅρμώμενοι δυνάμεθα γὰρ λύσωμεν τὸ συνήθως παρουσιαζόμενον πρόβλημα τῆς ἀντίθέσεως τοῦ θετικοῦ δικαίου πρὸς τὴν ηθικήν. Μόνον ἐξ αὐτῆς ἔξηγεται καὶ ὁ αὐτεξαγγασμὸς τοῦ δικαίου.

Alfredo Poggi: Fonte spirituale della crisi odierna
(ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ Ιταλικοῦ Logos XV (1932)).

«Ιδοὺ η τραχυκή σύγκρουσις· ἐκείνου τὸ ὅποῖον εἴμεθα ἐν τῇ ἴδιᾳ συγειδήσει· καὶ ἐκείνου τὸ ὅποῖον θέλομεν γὰρ εἴμεθα ἐν τῇ κοινωνίᾳ πρὸς τοὺς ἄλλους· ἐνῷ τούγαντίον ἐπρεπε νὰ ἔχωμεν τὴν θέλησιν γὰρ εἴμεθα σύμφωνοι πρὸς τὸ μυστικὸν τῆς ζωῆς μας, τὸ ὅποῖον καθεὶς κρύπτει εἰς τὴν καρδίαν του καὶ τὸ ὅποῖον, ἀντὶ νὰ κρύπτωμεν, θὰ ἐπρεπε γὰρ ἀκούωμεν καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν καὶ ἐν ἡμῖν καὶ ἔξω ἡμῶν» (σελ. 6). «Η εὐτυχής αὕτη διατύπωσις μᾶς σκέψεως αἰωνίας, ἀποτελεῖ τὸ βασικὸν θέμα τῆς μικρᾶς ταύτης μελέτης. Ἡ στροφὴ πρὸς τὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρώπον, ὁ διαρκής ἐσωτερικὸς καθαρμὸς δίδουν ὑψός καὶ νόημα εἰς τὴν ζωήν. Τοῦτο ὅμως ἐλλείπει ἀπὸ τὴν σύγχρονον ἐποχήν μας. «Σπαγίζουν οἱ ἀνθρώποι· οἱ γνωρίζοντες τὴν θείαν ἀρετὴν τῆς σιωπῆς· οἱ περισσότεροι ζοῦν ὅμιλοῦντες, ζοῦν διὰ γὰρ ὅμιλοῦν, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ ζωῇ δλίγον κατ' δλίγον οἱ λόγοι των οἱ δι· ἀνάξιον τέλος λεχθέντες, ἀποκτοῦν ἴδιαν ψυχὴν καὶ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὴν ἴδιαν αὐτῶν σκέψιν» (σελ. 9). «Ἀπωλέσαμεν τὴν ἀπλότητα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. «Πάγκτοτε εἴμεθα παῖδες, ἀλλὰ στερούμεθα τῆς θείας ἀρετῆς τῶν παιῶν, γὰρ ζῶμεν μόνον καὶ πάντοτε εἰς τὰ ὅνειρα ἡμῶν». (σελ. 9) «Πρέπει γὰρ ἐλευθερώθωμεν ἀπὸ τὴν ἔξωτερικότητα ἡ ὅποια μᾶς παρεποίησε καὶ πρέπει γὰρ ἀποκαλύψωμεν ἐν ἡμῖν τὴν παιδικότητα» (σελ. 15). Πρὸς τοῦτο κατέλληλος ὅρομψς εἶναι ὁ πόνος, δστις καὶ τοὺς κοινούς θυητούς συγνάκις ἀνυψώζει. Διὰ τοῦ πόνου θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν ἕαυτόν μας, θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν λόγον. «Οχι τὸν λόγον τὸν ψυχρὸν δημιουργὸν λογικῶν σχημάτων, τὸν ἀντίθετον πρὸς τὴν πίστιν, ἀλλὰ τὸν λόγον, δστις καθορίζων τὰ δρια τῆς λογικότητος; ὠθεῖ τὸ πνεῦμα εἰς ὑπέρβασιν τῶν δρίων αὐτῶν (σελ. 10).

Εἶναι κακὸν χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς ἡ πολλαπλὴ ὑποτίμησις τοῦ λόγου (σελ. 19), ίδιας δταν οὗτος ὑποβιβάζεται εἰς ἀπλὴν φυσιολογικὴν λειτουργίαν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπιμένει ὁ συγγραφεύς, ἀποκρούων εἰδικώτερον τὸν «πλασματισμὸν» τοῦ Vaihinger (σελ. 23—29).

Χωρίζει σαφῶς περαιτέρω τὴν ὑποκειμενικὴν καὶ τὴν ἀντικειμενικὴν ἀδυναμίαν τοῦ λόγου. «Ως ἀνθρώποι, πῶς δυνάμεθα γὰρ εἴπωμεν δτι ἡ σκέψις εἶναι ἀνίκανος γὰρ λύση αὐτὰ τὰ προβλήματα «οὐχὶ καθ' ὅσον εἶναι ἀνθρώπινη, ἀλλὰ καθ' ὅσον εἶναι σκέψις»;» (σελ. 24). «Ο λόγος ὡς ίδεα εἶναι ἀπόλυτος καὶ ὡς τοιαύτη εἶναι αὐτοσκοπὸς οὐχὶ μέσον

τῆς ζωῆς. Ἐπὸ τὸν λόγον τοῦτον ἀπεμακρύνθη καὶ ἡ σύγγρονος ζωή. Η σκέψις ἡμῶν ζῇ τὴν ζωὴν τῆς οὐλῆς (σελ. 29) διότι ἀκριβῶς δὲν ἔχει στραφῆ πρὸς τὸν ἑαυτόν της. Τὸ πνεῦμα ἀρχίζει ἐκεῖ ὅπου ἀρχίζει καὶ ἡ ἐπιστροφὴ αὕτη. Ἀλλ' ἡ ἐπιστροφὴ αὕτη εἶναι τὸ περιεχόμενον τῆς φιλοσοφίας· εἶναι διμώς καὶ τὸ περιεχόμενον τοῦ πνευματικοῦ πολιτισμοῦ (σελ. 31).

Οὔτε ἡ Ρωσσία, οὔτε ἡ Αμερικὴ παρέχουν βοήθειάν τινα διὰ τὴν ἐπιστροφὴν ταύτην, διὸ ἡς θὰ ἔπαινε ὁ διχασμὸς μεταξὺ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἔξωτερηκεύσεώς του. Καὶ οἱ δύο αὗτοὶ κόσμοι στρέφονται πρὸς τὰ ἔξω καὶ ζῶν, ὅπως δλητὴ ἡ ἐποχὴ μας, μὲ τὸ ψεῦδος. Μία σχετικὴ ἀταξία εἰς τὴν σειρὰν τῶν νοημάτων, ἀλιματά τινα ἀπὸ σκέψεως εἰς σκέψιγ καλύπτονται ἀπὸ τὸν εἰλικρινὴ ἴδεολογικὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς μελέτης ταύτης. Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ συγγαφεὺς ἔθεσε τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῶν τύπων τῶν ἥλων τῆς ἐποχῆς μας ἢ ἀν δὲν παρεσύρθη εἰς στοχασμούς ἀφορῶντας τὸν αἰώνιον διχασμὸν τῆς μάζης ἀπὸ τοῦ πνεύματος.

Η κρίσις τῆς ἐποχῆς εἶναι διττῶς θεωρητέα. Εἴτε ὡς κρίσις τῆς κοινωνικῆς τάξεως καὶ εἰδικώτερον τῆς κοινωνικῆς παιδείας, διὸ ἡς ἐτεροδιμώς θὰ συρθῇ ἡ μάζα πρὸς τὴν πραγματοποίησιν ἀξιῶν τινῶν, εἴτε ὡς κρίσις τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν δημιουργῶν, τῶν ταγῶν τῆς μάζης. Ο στρεφόμενος ἀμέσως πρὸς τὴν ψυχικὴν κρίσιν τῆς μάζης δὲν ἀντιμετωπίζει τὴν κρίσιν τῆς ἐποχῆς μας ἀλλὰ τὴν αἰωνίαν ιστορικὴν μοῖραν, ἢ ὅποια χωρίζει τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τὸ πνεῦμα.

Kωνστ. Τσατσος

Henri Bergson: Les deux sources de la morale et de la religion. Paris, Alcan, 1932.

Τὸ βιβλίον τοῦτο τοῦ διακεκριμένου γάλλου φιλοσόφου ἀποτελεῖ τὸ συμπλήρωμα τῶν ἄλλων τριῶν αὐτοῦ κυρίων φιλοσοφικῶν ἔργων. Ως ἦτο ἐπόμενον, καὶ ὅπως εὐκόλως εἶναι κανεὶς εἰς θέσιν νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ἐκείνων, στηρίζεται καὶ τοῦτο ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὃς καὶ ἐκεῖνα βάσεων, ἦτοι ἐπὶ τῆς διακρίσεως μεταξὺ οὐλῆς καὶ πνεύματος, διακρίσεως ἢ ὅποια ἐν τῷ κύκλῳ τῶν διανοητικῶν δυνάμεων εἶναι ἡ μεταξὺ νοημασύνης (intelligence) καὶ νοῦ (raison) ἐκ τῶν δποίων ἢ μὲν νοημασύνη ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς οὐλῆς καὶ μόνον ὁ νοῦς εἶναι προϊὸν τοῦ πνεύματος.

Δὲν θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἐνδιαφέροντος τούτου βιβλίου ἐπιφυλασσόμενοι· νὰ τὸ πράξιωμεν ἐν τῷ μέλλοντι, ἐν συνδυασμῷ ίσως πρὸς τὰ ἄλλα φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ κ. Bergson, θέλομεν διμώς ἀμέσως νὰ ἐξάρωμεν τὸ μέγιστον ἐνδιαφέρον, ὅπερ παρουσιάζει τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔργον τοῦ μεταξὺ τῶν μεγίστων συγχρόνων φιλοσόφων καταλεγομένου γάλλου σοφοῦ.

M. T.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Rivista Internazionale di Filosofia del Diritto.

Διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ κ. Giorgio del Vecchio.

Καθηγητοῦ σὺν τῷ B. Πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης.

"Ετος XIII, Μάϊος—Ιούνιος Τεῦχος III.

Περιεχόμενα. — "Ἄρθρα:

Edwin Borchard, Alcuni aspetti del diritto comparato negli Stati Uniti.

G. Perticone, La concezione speculativa dell' attività giuridica.

G. Noto Sardegna, La teoria dello scambio e le fonti del diritto.

Toῦ ίδεον περιεστικοῦ:

'Ιούλιος—'Οκτώβριος 1923, Τεῦχος IV—V.

Eugenio Zarra, Marco Aurelio filosofo del diritto.

G. Perticone, La concezione speculativa dell' attività giuridica.

Carlo Gray, L'irrazionale nel diritto.

Ugo Enrico Paoli, Problemi di diritto pubblico nel «Critone» platonico.

Revue Philosophique de la France et de l' Etranger.

Διευθυνομένη ὑπὸ L. Levy—Bruhl.

Μέλους τοῦ 'Ινστιτούτου τῆς Γαλλίας.

"Ετος 57ον, Τεύχη 5 καὶ 6.

Περιεχόμενα. — "Ἄρθρα:

C. Schuwer, Les principes de l'esthetique de Kant.

R. Ruyer, La connaissance comme fait cosmique.

E. Levinas, Martin Heidegger et l'ontologie.

M. Desbiens, Le symbolisme verbal et l'exercice de la pensée.

Άναλύσεις, κριτικὰ σημειώματα, εἰδήσεις.

"Ετος 57ον, Τεύχη 7 καὶ 8.

Περιεχόμενα. — "Ἄρθρα:

J. de Gaultier, Une philosophie de la contratieté. F. Paulhan.

J. Noguë. Ordre et durée.

R. Ruyer, La connaissance comme fait cosmique.

Άναλύσεις, κριτικὰ σημειώματα, εἰδήσεις.

- Bachelard (G), L'intuition de l'instant, Paris, Stock, 1932.
- Barthel (E), Beiträge zur transzendentalen Logik auf polaristischer Grundlage, Leipzig, Noske, 1932.
- Bayet (A), La morale de la science, Paris, Presses Univ. 1931.
- Bergson (H), Les deux sources de la morale et de la religion, Paris, Alcan 1932.
- J. Binder, Rechtsbegriff u. Rechtsgeschichte (Weimar, Böhlaus, 1932).
- Boodin (J. E), A realistic Universe. New York.
- Fr. Darmstaedter, Rechtstaat oder Machtstaat? Eine Frage nach der Geltung der Weimarer Verfassung (Berlin, W. Rothschild, 1932).
- Carneades (D), et Recatas (B), La matière, l'esprit et l'intellect vivant, Paris, Press. Univ. 1932.
- Carré (J-R) La philosophie de Fontenelle, Alcan 1932.
- Chevillon (A), Taine, formation de sa pensée, Plon, 1932.
- Combes (M), Le rêve et la personnalité, Paris, Boivin 1932.
- Cugnini (L), L'éther immobile et la grande erreur de la Science. Paris, Press. Univ. 1926.
- Dampier-Wetham (W. C. D.), A history of science and its relation with philosophy and religion Cambridge, Univ. Press. 1930.
- C. A. Emge, Geschichte d. Rechtsphilosophie (Berlin, Junker u. Dünhaupt, 1932).
- L. le Fur, Droit individuel et droit social (Paris, Sirey, 1932).
- Gentile (M), I fondamenti metafisici della morale di Seneca, Milano, 1932.
- Geymonet (L), Il problema della conoscenza nel positivismo, Torino, Bocca, 1932.
- Groos (H), Die Konsequenzen und Inkonsequenzen des Determinismus, München, Rheinhardt, 1932.
- Heck, Begriffsbildung u. Interessenjurisprudenz (Tübingen J. Mohr, 1932).
- Jaspers (K), Die geistige Situation der Zeit, Berlin Göschen 1932.
- Jaspers (K), Philosophie I. Philosoph. Weltorientierung II Existenzerschließung. III Metaphysik. τρεῖς τοῦ, Berlin, Springer 1932.
- Jolivet (R), Etude sur le problème de Dieu dans la philosophie contemporaine, Lyon - Paris, 1932.
- Lubianski (Z), Die Grundlagen des ethisch-politischen Systems von Hobbes, München, Rheinhardt 1932.
- K. Lorenz, Hegel u. das Privatrecht (Tübingen J. Mohr, 1932).

- Ang. Lebrun, *La coutume, ses sources, son autorité en droit privé* (Librairie générale de droit, Paris, 1932).
- Marcus (E), *Das Rätsel der Sittlichkeit und seine Lösung*, München, Rheinhardt, 1932.
- Müller (M), *Individualité, Causalité, indeterminisme*, Alcan 1932.
- R. Müller Erzbach, *Wohin führt die Interessenjurisprudenz?* (Tübingen, J. Mohr, 1932).
- Millot (A), *Psychologie et éducation. Essais et conférences*. Vrin, 1931.
- Mitrovich (R), *La théorie des sciences chez Descartes d'après sa géométrie*. Paris, Croville-Morand.
- Nicolle (A), *Biologie de l'invention*, Alcan 1932.
- Poirier (R), *Essai sur quelques caractères des notions d'espace et de temps*. Vrin, 1932.
- Poirier (R), *Remarque sur la probabilité des inductions*. Paris, Vrin, 1932.
- Ritter (C), *Sokrates*, Tübingen. H. Laupp. 1932.
- G. Radbruch, *Rechtsphilosophie* (Ση εξδ. ἐκ νέου ὅλως ἐπεξειργασμένη). Leipzig. Quelle u. Meyer 1932).
- A. Ravà, *Lezioni di Filosofia del diritto* (2ος τόμος, Padova - Cedam, 1932).
- Tönnies (F), *Einführung in die Soziologie*, Stuttgart 1931.
- F. Tönnies, *Hegels Naturrecht, Zum Gedächtniss an Hegels Tod* (München Duncker u. Humboldt, 1932).
- Vecchio (G. del), *Lezioni di filosofia dell diritto*. Citta del Castello, (2a εξδ., 1932).
- Zafiropulo (J), *La philosophie effective*. Alcan.
- " " *La philosophie affective*. Alcan.
- Lachizze-Rey (P), *L'idéalisme kantien*.
- " " *Les Origines cartesiennes du Dieu de Spinoza*.
- Berthelot (R), *Science et Philosophie chez Goethe*. Alcan.
- Osty (Eug. et Mar.) *Les pouvoirs inconnus de l'esprit sur la matière*.